

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Alena Králová

Obor: Vychovatelství
3. ročník- prezenční forma

POSTMODERNITA A RODINA

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Kadlec

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Tomáši Kadlecovi za jeho podněty a rady, které mi jako vedoucí mé bakalářské práce poskytoval při jejím zpracování.

Úvod.....	- 5 -
1 Společnost.....	6
1.1 tradiční společnost.....	7
1.2 moderní společnost.....	7
1.3 postmoderní společnost.....	9
2 Rodina	12
2.1 definice rodiny	13
2.2 historický vývoj rodiny v ČR ve 20. Století.....	13
2.2.1 tradiční rodina	14
2.2.2 moderní rodina	15
2.2.3 postmodernita a rodina.....	15
2.3 rodina a stát	16
2.4 rodina a škola	17
2.5 masmédiá a rodina.....	18
2.6 manželství	19
2.7 láska a sex	20
3 Krize rodinného života.....	22
3.1 příčiny krize	22
3.2 možné důsledky krize.....	23
3.3 fenomén singles.....	24
3.3.1 jednotlivec bezdětný.....	24
3.3.2 jednotlivec s dítětem	25
3.3.3 osamělé matky.....	25
3.3.4 děti žijící trvale s jedním rodičem.....	26
3.4 změny ve společnosti a rodině	26
3.4.1 nesezdaná soužití.....	26
3.4.2 kariéra místo rodiny	27
3.4.3 zaměstnaná žena a rodina.....	28
3.4.4 plodnost a porodnost	28
3.4.5 genderové stereotypy	29
4 Rodina v budoucnosti.....	30
Závěr	31
Použitá literatura a prameny:	33

Úvod

Všichni si asi umíme představit, co je to rodina. Definovat pojem rodina už může být trochu složitější. A to z toho důvodu, že představy o rodině má každý trochu jiné. Každý pocházíme z jiné rodiny, s jinými zvyklostmi a tradicemi. Spousta lidí pochází z nestabilních rodin nebo třeba ani žádnou rodinu neměli. To jistě pak velmi ovlivní chápání rodiny jako stabilizujícím prvkem společnosti.

Je zřejmé, že rodina je státem a nejrůznějšími institucemi oproštěna od hodně úkolů. To možná zapříčiňuje, že význam rodiny klesá a naopak individualizace roste. V tradičních rodinách bylo nemyslitelné se nepostarat o členy rodiny, kteří to potřebují. Vzájemná podpora a přerozdělování prostředků mezi členy rodiny bylo samozřejmostí. Toto rozložení funkcí v rodině vždy fungovalo a mělo pevný řád. Vše bylo jasné a srozumitelné. Dnes žije společnost spíše v chaosu. Pojem rodina v postmoderní společnosti již nemá zdaleka takový význam jako v 19. století a na počátku století 20.

Cílem mé bakalářské práce je analyzovat instituci rodiny s důrazem na postmoderní situaci a společnost metodou syntézy a analýzy informačních zdrojů. Velká část práce bude věnována změnám a proměnám v rodině v současné době. Dále budu zkoumat vlivy a příčiny daných změn ve společnosti. Práce bude teoreticky zaměřená na studium materiálů a dostupné literatury.

1 Společnost

Společnost lze rozdělit nejméně na deset různých typů, které je možno dále členit podle forem, struktury, východisek atp.:

- V nejširším slova smyslu se společností rozumí souhrn, resp. výsledek všech sociálních vztahů, vytvářených buď všemi živými bytostmi, včetně zvířat a rostlin, nebo diferencovaně lidmi (lidstvem) či zvířaty nebo rostlinami (srv. Fytosociologie, sociologie zvířat, biosociologie).
- Společností se označují „větší“ lidská jednotka – např. empirický sociální celek, ...
- Poměrně časté je vymezení společnosti populací: „populace, která zaujímá stejné území, je subjektem stejné autority a participuje na společné kultuře“ (I. Robertson, 1989) ...
- Termínem společnost se rozumí různé instituce (akciová společnost, učená společnost, společnost pro vědu, kulturu, politiku atp.), svazy, asociace nebo kultura jako specifický výtvar určitěho sociálního útvaru.
- Zúženě se termínem společnost označují různé historické, právní, politické, ekonomické aj. typy a formy společnosti, ...¹

Každý z nás je součástí nějaké společnosti. Společnost potřebuje nás a my potřebujeme společnost. Bez společenství lidí bychom nemohli být vhodně socializovaní a bez vzorců chování, pro lidskou bytost typických, bychom pouze vypadali jako lidé, ale chování a jednání by tomu již neodpovídalo, viz tzv. *vlčí děti*. Vzájemná interakce mezi jedincem a společností se stala častým předmětem zkoumání jak sociologů, tak psychologů. Společnost, jako taková, nabízí nepřehledné množství zkoumání, proto i definic popisujících společnost z různých stran je více.

Jan Jandourek obecně hovoří o společnosti jako o nejobecnějším systému lidského soužití. Dále zmiňuje, že se v sociálních vědách vede spor o dalších známkách, které mají definovat společnost.²

Další autoři sociologických slovníků taktéž poukazují na to, že definovat pojem společnost není vůbec jednoduché a je velká škála úhlů pohledu na společnost a její vymezení.

¹ GEIST, B. *Sociologický slovník*, Praha: Victoria publishing, a.s., 1992, s. 442-444

² JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 235

„Skupina jednotlivců, kteří patří ke stejnému druhu a jsou organizováni kooperativním způsobem; základním hlediskem je existence vzájemné komunikace, kooperativní podstaty, která sahá za pouhou sexuální aktivitu.“³

1.1 tradiční společnost

Tradiční společnost, jak nám již naznačuje samotný název, je založena na tradici, na uznávání tradičních hodnot předávaných z generace na generaci a na udržování zvyklostí. Toto vše pak vede k sounáležitosti k dané kultuře a společnosti.

Je samozřejmé, že v každé společnosti existuje relativně značná variabilita tradičních norem, hodnot, názorů atp. Tradice byla zdrojem kontinuity, stability a úctyhodnosti, důležitým integračním a kohezivním faktorem, díky jemuž dokázala řada společenských útvarů překonat kritická a krizová období a zachovat svou identitu, ...⁴ Ale vlivem změn ve struktuře společnosti, v chápání společnosti jako celku a rozvoji lidské identity se jedinec začal osamostatňovat, naplňovat své vlastní zájmy a potřeby, které se staly postupem času důležitější než potřeby celé společnosti. Důsledkem toho byly i změny, které vedly k rozvratu některých institucí, jako je například manželství a rodina.

Mění se hodnoty ve společnosti, stejně tak společnost samotná. Z tradiční společnosti nám zůstaly snad jen ty tradice, které mají pro dnešního člověka nějaký význam, jako třeba dodržování historicko-kulturních tradic k uvědomění si kam člověk patří a jakého je původu.

1.2 moderní společnost

„Modernita je často považována za období, které má svůj počátek v jistém časovém bodu. Pro některé začíná na sklonku 18. Století s nástupem průmyslové revoluce v evropských zemích, s šířením idejí francouzské revoluce a takzvaného věku osvícenství. Pro jiné začíná dříve, s nástupem renesance v Itálii v 15. Století, nebo s protestantskou reformací v 16. Století, nebo s revolucí v přírodních vědách a

³ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2002, s. 556-557

⁴ GEIST, B. *Sociologický slovník*, Praha: Victoria publishing, a.s., 1992, s. 513

*matematice v 17. Století. Jiní považují modernitu za málo vymezený pojem, který nelze umístit do žádného určitého období a není vyhrazen jen pro evropský historický vývoj.*⁵

Na počátku moderní rodiny byla rodina výrazně patriarchální a otcova autorita v ní byla založena výkonem v roli podnikatele a dědičným vlastnictvím majetku. Partnerství už ale bylo založeno na představě romantické lásky.⁶

Moderní společnost jako takovou nemůžeme tedy zcela jednoznačně zařadit do jednoho určitého období v historii lidstva. V moderní společnosti můžeme vycítit jistý odklon od tradiční společnosti. Modernita žije současností a věcmi, které se odehrávají „ *tady a teď*, a nikoli *tenkrát nebo v minulosti*.“⁷

Moderní společnost se od tradiční společnosti oddělila poměrně radikálně a to sérií revolucí. V oblasti ekonomiky a sociálního uspořádání to byla revoluce průmyslová, v oblasti moci to byly revoluce politické. Nedílnou součástí je proces individualizace, jehož druhou stranou je postupující abstrakce a generalizace společenských vztahů. Další změna, neméně významná, je proces funkční diferenciací subsystémů.⁸

Průmyslová revoluce přinesla spolu s novými technologiemi také zásadní transformaci vlastnických vztahů a pronikavou změnu pracovních podmínek, vznikly zcela nové podoby sídlištní struktury a v oblasti komunikace vyvolala revoluci jak v dopravě, tak ve sdělování.⁹ Stěhování lidí z vesnic do měst za prací natolik proměnil společnost, že návrat k tradičnímu způsobu života byl nemožný. Pod vlivem nevyhnutelných procesů jako byla urbanizace nebo industrializace došlo k obrovskému rozložení nejen rodinných vazeb, ale i sociálních vztahů.

Na společnosti se výrazně podepsaly i revoluce politické: „*Základním poselstvím politických revolucí bylo zjištění, že od nynějška je možno aktivně zasahovat do společenských poměrů a radikálně je měnit ve směru určitých politických cílů a vizí.*“¹⁰

Zásah do společenských poměrů vedlo k postupné rovnoprávnosti žen s muži, vytváření a prosazování lidských práv a svobod. To vedlo k celkovému zvýšení sebevědomí člověka jako občana určitého státu (někdy až radikální nacionalismus).

⁵ HARRINGTON, A. A KOL *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006, s. 47

⁶ JANDOUREK, J., *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2009, s. 116

⁷ HARRINGTON, A. A KOL *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál, 2006, s. 46

⁸ KELLER, J., *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 15

⁹ KELLER, J., *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 16

¹⁰ KELLER, J., *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 17

K utváření moderní společnosti přispěl i rozvíjející se kapitalismus, prohlubující se sekularizace a rozpad tradičních sociálních vazeb.¹¹

1.3 postmoderní společnost

My všichni jsme dnes součástí postmoderní společnosti. Nacházíme se v době, kdy společnost je dost různorodá a nabízí nepřehledné množství možností. Veškeré systémy i sociální kontrola je velmi rozvolněná.

Tímto pojmem se již dlouhou dobu zabývá spousta odborníků z řad sociologů, ale samotné vysvětlení a pochopení pojmu není vůbec jednoduché.

„*Sociologové – zvláště v Anglii (Z. Bauman, D. Harvey, J. Pakulski, M. Featherstone) -, kteří si udělali z postmodernismu ústřední téma svých analýz, kladou důraz na zpružnění socio-ekonomických struktur a dezorientaci individuálních aktérů v rozvinutých společnostech*“.¹²

Psychologický slovník pod pojmem *postmoderní* uvádí, že je to „*termín z konce 20. let 20. století; svého plného využití dosáhl až v 60. letech a následovně; obsah pojmu kontroverzní a nejasný; nejčastěji uplatňován k označení stavu společnosti nebo společenských věd, které uživatelé pojmu považují za chaotické, plné deziluze vznikající z úpadku tradičních hodnot, jež sami popírají*“.¹³

Pouze z těchto definic můžeme říci, že pojem postmodernismus je chápán sociology spíše negativně, jako chaotizující prvek, jako posun společnosti tradiční k něčemu, co nemá řád a pravidla.

Jasně a stručně se o postmoderně vyjadřuje Z. Bauman: „*postmoderna je modernitou minus její iluze*“.¹⁴

Autor sociologického slovníku Jan Jandourek vidí postmodernismus (postmodernu) jako „*pojem pocházející z estetické a filozofické diskuse a označující*

¹¹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 162

¹² BOUDON, R., BESNARD, P., CHERKAOUI, M., LÉCUYER, B. *Sociologický slovník*, UP v Olomouci, Olomouc, 2004, s. 146

¹³ HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2002, s. 442

¹⁴ PETRUSEK, M., *Zygmund Bauman: humanitní vědec v postmoderním světě*. Moraviapress, a.s., 2006, s. 92

směry zpochybňující základní prvky moderny v umění, filozofii, psychologii a sociálních vědách. ¹⁵

Dalším ze sociologů, který se zabývá touto je Anthony Giddens a vyjadřuje se o ní takto: *„Jestliže se přesouváme do fáze postmodernity, pak to znamená, že trajektorie sociálního vývoje nás odvádí od institucí modernity směrem k novému a odlišnému typu sociálního řádu. Postmodernismus, existuje-li v přesvědčivé formě, může vyjadřovat jen určité vědomí takového přechodu, ale neukazuje, že existuje.* ¹⁶

„Postmoderním lidem je odepřen luxus, aby spolu s Shakespearovým hrdinou předpokládali, že „v tomhle šílenství objeví nějaký systém. ¹⁷ Takto se vyjadřuje o postmoderních lidech Z. Bauman ve své knize Individualizovaná společnost.

O dnešních lidech dále hovoří, že: *„Životní úspěch, tudíž i racionalita postmoderních mužů a žen, závisí na tom, jak rychle se dokáží zbavit starých návyků, spíše než na tom, jak rychle si osvojí nové.* ¹⁸

„Postmodernismus je zároveň označením životního stylu a pocitu, který má převládat v současné společnosti. Společnými známkami postmodernistických směrů jsou: rezignace na ideu, pokrok, rozpuštění subjektu jakožto centra poznání, jednání a zkušeností, skepse vůči tradičním pojmům popisujícím skutečnost (ve filozofii i sociálních vědách), odmítnutí všeobecných principů a obecných pojmů a hledání alternativních způsobů myšlení. ¹⁹

Společnost postmoderní a pro ni charakteristický projev individualismus má trochu jiné tendence než doba moderní. Co je vlastně individualismus? E. Sullerotová říká: *„Jde o životní zásadu: nezatěžovat bližního, nezáviset na bližním, neodcizit se sám sobě, nenechat se chytit do pastí, pracovat na sobě, vydobýt si autonomii: zákon pro sebe a sebe za zákon.* ²⁰

Tento způsob života a myšlení, pocházející ze Spojených Států, se v posledních pár letech velice rozšířil a stal se oblíbeným. Individualismus má tudíž vliv i na rodinu a celkové chápání její podstaty. Při tomto způsobu myšlení lze jen těžko vstoupit do svazku manželského a plně v něm fungovat.

„Individualista se ale nemůže bez obtíží, váhání nebo i výčitek zavázat k trvalému svazku a dělat sliby, jaké se dosud v Evropě vyžadovaly od manželů.

¹⁵ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 188

¹⁶ GIDDENS, A., *Důsledky modernity*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 46

¹⁷ BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. Mladá fronta, 2004, s. 149

¹⁸ BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. Mladá fronta, 2004, s. 150

¹⁹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 188

²⁰ SULLEROTOVÁ, E., *Krise rodiny*, Praha: Karolinum, 1998, s. 39

*Považuje to za krajní pokrytectví vůči svému hodnotovému systému a stejně tak může považovat za podlost obětování vlastní svobody a sobě vlastního způsobu bytí, aby mohl zastávat nějakou roli v rodině.*²¹

V této společnosti je kladen důraz na jedince jako základ společnosti. Kvality jedince a jeho nenahraditelná potřeba pro společnost je povyšována nad institucí rodiny, kdy rodina vychází jako prvek nepotřebný, ba dokonce nežádoucí. Instituce manželství je zde již také překonána a s individualismem neslučitelná.

Zatím co někteří sociologové chápou postmodernu, jako faktickou proměnu společnosti moderní někam dál dopředu, například J. Keller postmodernu popírá a uvádí: „Rozhodně nežijeme v nějaké době postmoderní. To, co způsobuje desorientaci proroků postmoderny, je věc poměrně banální. Moderní společnost se po dvou stech letech své existence, zcela proti předpokladům osvícenských filozofů, vrací velikou oklikou zpět ke svému počátku.”²²

²¹ SULLEROTOVÁ, E., *Krise rodiny*, Praha: Karolinum, 1998, s. 39

²² KELLER, J., *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, s. 435

2 Rodina

Rodina, jako jeden z mnoha termínů v sociologii, má spoustu výkladů a mnoho způsobů, jak tento termín chápat. Můžeme říct, že co sociolog, to jiný výklad pojmu rodina. Je to dáno tím, že každý máme trochu jiné představy o rodině, jak odborníci, tak laici. Každý máme jiné zkušenosti s rodinným životem, někdo je třeba nemá vůbec. Je pak samozřejmé, že se to odrazí na definici a samotném pochopení. Z dob tradičních, z několika minulých století přetrvává představa, že rodinu tvoří dva dospělí a minimálně jedno dítě. Jinak by o rodině nemohla být ani řeč.

Rodina je velice důležitý sociální aktér, který zastává hned několik zásadních funkcí. *„Funkcemi rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva. Mnohé funkce od počátku novověku rodina postupně předává státním a dalším institucím, což vede k určité krizi rodiny, patrně např. na vysoké míře rozvodovosti. I nadále však rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a soc. podpory.*²³

*„Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. Je to už velmi dávno, ale od té doby nikdo nic lepšího nevymyslel-ani postmoderní doba ne. Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy.“*²⁴ Takto vidí rodinu současný sociolog Ivo Možný.

Rodinu můžeme ze strukturálního a formálního hlediska rozdělit podle:

- 1) Způsobu jejího složení: rodina nukleární (manželé a jejich neženaté a nevdané děti) a rodina širší zahrnuje dvě nebo více těchto elementárních jednotek.
- 2) Způsobu jejího vytváření: manželství dohodnuté a manželství z lásky.
- 3) Svým systémem filiace: v systému unilineárním a systému nediferencovaném (Lévi-Strauss, 1949).²⁵

²³ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001, s. 206

²⁴ MOŽNÝ, I., *Česká společnost*, Praha: Portál, 2002, s. 25

²⁵ BOUDON, R., BESNARD, P., CHERKAOUI, M., LÉCUYER, B. *Sociologický slovník*, UP v Olomouci, Olomouc, 2004, s. 169

2.1 definice rodiny

„přestože je obecně považována za základní jednotku sociální organizace, lze jen s velkými obtížemi podat výstižný výměr, který by v obecné rovině zaznamenal všechny typické znaky, které sociální jev, nazývaný v různých sociálních soustavách rodinou, má...Proto je možné s určitou licencí považovat rodinu za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, z něhož část členů je vzájemně spojena pokrevní nebo adoptivním, sociálním vztahem rodič-dítě, ...“²⁶

2.2 historický vývoj rodiny v ČR ve 20. Století

Sejně tak jak se mění doba a společnost, mění se i rodina a její struktura. Nejspíš by bylo zvláštní, kdyby tomu tak nebylo a rodina by byla rigidní a imunní vůči vnějším i vnitřním vlivům. V historii bylo spousta změn, které přímo či nepřímo ovlivnili rodinu a i její vnímání. Po mnoha staletí se rodina přizpůsobovala aktuálním změnám ve společnosti, aby co nejvíce ochránila své členy a byla schopna se bránit negativním jevům, které ohrožovali její členy.

Velkým problémem vždy byly války, které zabíjeli členy rodiny, zejména pak mužské členy. To mělo často katastrofální dopad na rodinu. Rodina se stala nestabilní, zda-li vůbec jako celek přežila.

Autorka knihy *Krise rodiny* se o důsledcích války zmiňuje takto: *„Za první světové války rodiny postihla především nepřítomnost nebo smrt mužů: statisíce ovdovělých žen v černém musely vychovávat sirotky bez otců; svobodné „vdovy v bílém“ se kvůli nedostatku mužů nikdy nemohly vdát; ...“²⁷*

První a druhá světová válka byla jedním z velkých činitelů, který rodinu jako takovou velmi změnil nebo dokonce zničil. Dále se o krizi rodinného života budeme věnovat ve třetí kapitole.

Jasně a stručně popisuje změny v rodině Ivo Možný: *„revoluce přinesla už v padesátých letech vzestup rozvodovosti, v šedesátých letech konec baby-boomu, sexuální revoluci a pokles porodnosti; ta se od sedmdesátých let ustálila pod úrovní přirozené reprodukce, když zároveň došlo k odkládání rodičovství, zvyšování věku*

²⁶ GEIST, B. *Sociologický slovník*, Praha: Victoria publishing, a.s., 1992, s. 344

²⁷ SULLEROTOVÁ, E., *Krise rodiny*, Praha: Karolinum, 1998, s. 7

sňatku a k rozvoji nesezdaného soužití. V osmdesátých letech se potom začala nikoli nepodstatná část porodnosti realizovat mimo manželskou rodinu a přibylo domácností s jedním rodičem a dětmi; vzestup rozvodovosti se pochopitelně zastavil. V devadesátých letech však už naráží tento vývoj na meze možností státu všeobecného blahobytu, se zpomalením tempa ekonomického růstu a vzestupem nezaměstnanosti pak i na meze růstu blahobytu.²⁸

Rodina pak zaznamenala největší změny až ke konci 20. Století. Za příčinu můžeme označit celkovou změnu žití ve společnosti. Dochází ke zvolnění a uvolnění rodinných vazeb, urychlení způsobu života a s ním spojená potřeba co nejvíce si užít a zažít, potřeba osamostatnit se a být nezávislý. Což je v rozporu s poklidným a uváženým rodinným životem.

„Česká rodina, tak jako rodina v celé západní civilizaci, se v posledních několika desetiletí vzdálila ustálenému modelu, platnému v Evropě nejméně po tisíciletí, od doby, kdy se křesťanstvím rozšířila přísná monogamie a univerzální zákaz sexu mimo manželství a také výrazně odlišná, vzájemně komplementární role muže a ženy.“²⁹

2.2.1 tradiční rodina

Tradiční rodina, tak jak nám už naznačuje samotný název, je založena na tradici, zvyklostech, hodnotách a sounáležitosti. Velký vliv mělo křesťanství a jiná další náboženství, která rodinu, sňatek a manželství povýšila na nejvyšší úroveň.

Člověk se na svou rodinu mohl stoprocentně spolehnout, bylo nemyslitelné, aby ostatní členové nechali jednotlivce v nouzi. Prioritou tradiční rodiny bylo, aby se všichni její členové měli co nejlépe. Ať už byli hnáni náboženským vyznáním, morálkou, povinností nebo láskou pomoc byla vždy na místě a včas.

„Většina mých přátel ctí své rodiče, navštěvovala bohoslužby, pilně studovala a žila čestným životem. Samozřejmě, že existovaly i výjimky, ale nikdo to nepovažoval za normální.“³⁰ Možná trochu idylicky vzpomíná na své dětství J. Dobson.

Co se týká typu rodiny tradiční sociologové se dříve domnívali, že v západní Evropě převládaly rodiny rozšířeného typu. Výzkumy ale ukázaly, že se

²⁸ MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*, Praha: Slon, 2002, s. 201-202

²⁹ MOŽNÝ, I., *Česká společnost*, Praha: Portál, 2002, s. 21

³⁰ DOBSON, J., *Rodičovství chce odvahu*, Praha: Návrat domů, 1995, s. 7

v evropských podmínkách už dlouho vyskytují rodiny nukleární. Rodiny byly sice v průměru větší, ale nabyly zas tak velké, jak se někdy traduje.³¹

2.2.2 moderní rodina

Moderní rodina žijící přítomností, tak jako celá moderní společnost, žije z maximálního užitku a je pohlcená konzumem. Opouští tradiční hodnoty a soustředí se jen na zábavu a prchavé prožitky.

Škola v moderní rodině zaujímá čestné a velmi důležité místo. Bez školy a ostatních výchovných institucí by to snad ani nešlo. Význam rodiny se rozvolňuje a ztrácí tradiční sílu, která plynula ze soudržnosti všech členů rodiny. Začíná se rozvíjet individualismus a potřeba naplňovat své vlastní potřeby, které se pomalu staví před potřeby rodiny.

Moderní rodina se svou strukturou nukleární – manželskou, kdy vlastní rodinu tvoří nejméně tři členové, nese v sobě jistý stabilizující prvek společnosti. O této jisté stabilitě se Ivo Možný vyjadřuje takto: „*Rodina svou stabilitou dynamiku umožňuje a v jistém smyslu i podporuje, protože brání společenský systém před chaosem a zhroutilím.*“³²

Oproti postmoderní rodině rodina moderní stále ještě legitimizuje děti, ale sex již ne. V této oblasti dosáhla moderní rodina nejvíce rozvolněnosti. Mimomanželský sex nabývá na síle, ale manželé spolu povětšinou zůstávají nadále v jedné domácnosti a naplno se snaží plnit role matky-otce. Manželská role ustupuje a každý z manželů se věnuje spíše vlastním zájmům, než zájmům partnera.

V moderní době si ale rodiče – manželé uvědomují význam zakládání rodiny a setrvání v tomto pevném svazku a to z důvodů ekonomických, sociálních, tak i kulturních. Ekonomický důvod zde bývá nejsilnější, zejména pak ze strany manželky, která často bývá na manželově výdělku zcela závislá, ať už je důvod ten, že je v domácnosti a pečuje o děti nebo její finanční ohodnocení v zaměstnání nedosahuje takových výšek, aby byla schopná se postavit na vlastní nohy.

2.2.3 postmodernita a rodina

„*Mám za to, že žijeme v přechodovém a rozporuplném období historie rodiny-v období po moderním rodinném řádu, ale před tím, co nemůžeme předpovědět....*“

³¹ MUCHA, I., *Sociologie - základní texty*. Praha: Vydavatelství 999, 2004, s. 189

³² MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*, Praha: Slon, 2002, s. 13

Postmoderní rodina nepředstavuje nový model rodinného života, ani další stupeň v systematickém postupu historie rodiny vpřed. ³³

Sociologové vidí za tímto pojmem většinou chaos, zmatek a rozvolněnost prostupující celou strukturou rodiny a životem v ní. Jsme na samém začátku této rozporuplné doby a nikdo s určitostí nemůže vyslovit, co bude dál, kam se význam rodiny jako takové posune, zda vůbec bude mít ještě nějaký význam.

Přechod tradiční rodiny přes rodinu v moderní době až po současnost je značný. Mění se doba, mění se společnost a v návaznosti na to i tak pevná instituce jako je rodina. Rodina poznamenaná postmodernou se změnila prakticky od základu. Struktura rodiny není již nukleární, jako je to v případě moderní rodiny, ale velmi variabilní a také individualizovaná, i role jsou individualizované. Základní kapitál je sociální a kulturní, funkce pouze citová a mezigenerační přenos pouze slabý. ³⁴

„Rodině zůstal konsum, zábava a citové bezpečí, z čehož jen v tom posledním je jistě nenahraditelná. ³⁵ Jasně a výstižně hovoří Ivo Možný.

Rodiče dětí často žijí v nesezdaném soužití, zda-li vůbec spolu žijí. Nebo mají jen společnou domácnost, společně vychovávají děti, ale jinak si každý z nich žije po svém. Mají své soukromé zájmy a priority, do kterých partner ani děti nijak nezasahují, zda-li vůbec o nich vědí. Narůstá míra individualismu, osamělých rodičů a samozřejmě i bezdětných lidí, kteří o přítěži zvanou rodina nestojí.

2.3 Rodina a stát

Snad každý stát si bere za své rodinu, jako takovou, chránit a co nejvíce podporovat. Děje se tak zejména různými sociálními podporami, které mají zajistit finanční potřeby rodiny a dobré sociální zázemí. Politické strany při svých volebních kampaních se často zaměřují na mladé rodiny a přislíbují jim co nejvíce výhod a berou si za své blaho celé rodiny. Stát podporuje vznik manželství a následné zakládání rodiny, protože vnáší do společnosti jistý řád, který je „shora“ lépe kontrolovatelný.

³³ STACEY, J., Brave New Families In THOMPSON, K. *Klíčové citace v sociologii*, Brno: Barrister a Principal, 2001, s. 102-103

³⁴ MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2008, s. 23

³⁵ MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*, Praha: Slon, 2002, s. 20

Stát rodinu ve své podstatě chrání, tato ochrana je legislativně ošetřena. Rodinou a její ochranou se zabývá zákon o rodině, úmluva o právech dítěte a zákon o sociálně právní ochraně dětí. Na děti je v tomto ohledu brán největší zřetel a jakékoli protiprávní jednání, ať už proti dětem nebo jejich rodičům, je řádně potrestáno. Prohřešek proti rodině je pak řešen a trestán na podkladě trestního zákoníku. Nejen to určuje sociální stát a jeho sociální podmínky, které nejsou jen věcí jedinců a rodin, ale i věcí veřejnou. Každému občanovi se tak v závislosti na situaci dostává určitá uznaná míra podpory a pomoci.³⁶

„Když se země východní Evropy po Jaltě dostanou pod komunistickou nadvládu, všechny jejich ústavy bez výjimky slavnostně vyhlásí, že „manželství a rodina tvoří základ pospolitého života“ (NDR), že „rodinu, základní buňku“ (Maďarsko) „bere stát pod zvláštní ochranu“ (Rumunsko), přičemž „stát pečuje o to, aby rodina byla zdravou základnou rozvoje národa“ (Československo).“³⁷

Na rozhodnutí zda mít či nemít rodinu působí nemálo vlivů. Na prvním místě jsou záležitosti ryze osobní a soukromé, dále sociální a samozřejmě důvody ekonomické. Záleží na vládě státu jaké výhody a sociální jistoty je schopná mladým rodinám nabídnout. *„Rozhodování o založení rodiny je často činěno proti tlakům (tržní) společnosti na flexibilitu, individualitu a bezdětnost.“³⁸*

2.4 rodina a škola

Tak výrazná instituce jako škola má velký vliv na společnost, tak i na samotnou rodinu. Škola nás všechny doprovázela již od nejtělejších let v podobě školy mateřské. Již zde nahrazovala rodinu a rodiče a vyplňovala náš čas, když jsme nemohli být v kruhu rodinném. Čas strávený bez rodičů v této státní instituci není nijak promarněn a pro samotné děti je často velmi přínosný. Školy mateřské nás, naše děti učí spouště sociálním dovednostem, které v životě jistě upotřebíme. Někdo může chápat školky spíše negativně jako „odkladiště“ dětí na dobu, kdy jejich rodiče jsou v zaměstnání. Od tohoto způsobu vnímání se v dnešní době výrazně opustilo a

³⁶ POTŮČEK, 1999, s. 34

³⁷ SULLEROTOVÁ, E., *Krise rodiny*, Praha: Karolinum, 1998, s. 10-11

³⁸ HAŠKOVÁ, H. et al. *Sociologické studie, Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 128

převládá názor, že školky jsou i pro samotné děti velkým přínosem, zejména jako vhodná příprava dětí na vstup do školy základní.

Nedílnou součástí života každého člověka je škola. Už nejen proto, že má funkci vzdělávací a výchovnou, ale i proto, že čas strávený ve škole i mimo ni, ale školou organizovaný, je značný. Děti školou povinné, ve školách a v dalších výchovně-vzdělávacích institucích stráví velkou část dne. Pobyt doma, s rodinou, rodiči nebo sourozenci je minimální a nebýt snad víkendů, kdy škola není, členové rodiny by se jen zřídka setkávali.

Francois de Singly tento stav v rodině popisuje takto: „*Rodina se definuje především emoční podporou, kterou svým členům zaručuje-počet hodin, které dítě stráví ve škole, při organizovaném volném čase a při sledování televize, v porovnání s hodinami strávenými s otcem nebo matkou prozrazuje stejné uvažování:at' už toho litujeme, nebo ne, rodina se postupně stává jen jakýmsi reziduem původní rodiny*“.³⁹

2.5 masmédiá a rodina

Prvek sociálního utváření a ovlivňování celé společnosti, jako jsou masmédiá, je vcelku nová záležitost, ale její obrovský vliv vzniklý v relativně krátké době nutně musí působit i na rodinu. Než se masmédiá naplno rozvinula, nikdo se tímto jevem příliš nezabýval. Až po uvědomění si, že vnikla naprosté většině lidí do soukromí, se tímto novým jevem začali vědci z řad sociologů a psychologů věnovat.

V dnešní uspěchané době bereme snad všichni za samozřejmé používat ke komunikaci mobilní telefon, internet a další průlomové komunikační prostředky.

Ivan Mucha hovoří o masmédiích takto: „*Revoluční proměny ve schopnosti lidí předávat si mezi sebou nějaké významy měly silný vliv na vývoj myšlení, chování i kultury. Pokud tyto změny a jejich důsledky pochopíme, umožní nám to ocenit význam současných masových medií.*“⁴⁰

Masová média nám značně ulehčují a zrychlují život, ale o hodně tím i přicházíme. Děti v dnešní době tráví mnohem více času u televize a u internetu, než je zdrávo. Chvilky strávené s rodiči a ostatními členy rodiny jsou v některých rodinách už jen vzácností. Trpí tím sociální vztahy mezi členy rodiny, ale i vlastní socializace

³⁹ SINGLY, F., *Sociologie současné rodiny*. Praha : Portál, 1999 s. 20

⁴⁰ MUCHA, I., *Sociologie - základní texty*. Praha: Vydavatelství 999, 2004, s. 243

jedince. Omezování vlivu rodiny na jedince (dítě) je dán obrovským vlivem masmédií, který stále roste a působí na děti čím dál nižšího věku.

2.6 manželství

Co se týká manželství, tak si vybavíme jistý stav, kdy dva lidé mají po vzájemné dohodě svatbu, žijí spolu a brzo na to mají první dítě. Tento proces je relativně neměnný, ale v současnosti realizován čím dál méně. Z historie víme, že sňatek byl dlouhou dobu chápán jen jako formalita mezi rodiči dvou dětí. Sňatky byly za určitých podmínek předem dohodnuty a po dosažení jistého věku obou dětí i naplněny. Hlavní důvody této dohody mezi rodiči byly ekonomické a sociální. Na první místo se kladl majetek rodiny a co pokud možná nejvyšší šance stávající majetek co nejvíce rozšířit. Důležitý byl i sociální status, který celá rodina nesla. A pokud byla šance tento status ještě o něco navýšit provdáním nebo ožením potomka, otcové se mohli přetrhout, aby jim tento výhodný obchod neunikl.

To byla ovšem minulost, která snad přetrvala jen u pár jedinců, kteří se stále snaží ze sňatku svých dětí vytěžit co nejvíc. Manželství přetrvává nadále, ale již z jiných důvodů. Především manželství vznikají, protože pár sám chce. Rodiče ustoupili do pozadí a na výběru manžela-manželky se již nepodílejí. Z důvodů proč dva lidé vstupují do svazku manželského převládá jeden, a to je láska. Manželství je pak chápáno jako stvrzení jejich vzájemné lásky, a to jak před sebou samým, tak před společností, tak i před bohem.

Manželství je jednou větou právní vztah zavazující muže a ženu ke společnému životu.⁴¹ Je samozřejmé, že s měnící se společenskou situací se mění i pohled na manželství a vstupu do něj. Postmoderní společnost si nepovažuje více člověka, který žije ve svazku manželském než člověka, který nežije v takovém svazku. Ani děti v této době nejsou pádným důvodem k vstupu do manželství. Lidé již nepotřebují ukazovat všem okolo, že mají s druhou osobou jistý vztah. Uzavírání se do soukromí se výrazně podepsalo na sňatečnosti.

„Někteří autoři vidí hlavní příčiny proměn ukazatelů sňatečnosti a plodnosti ve změnách hodnotových orientací a rozrůžňování životních stylů, zejména u nejmladších generací. Další autoři vysvětlují příčiny současné demografické situace

⁴¹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*, Praha: Portál, 2001, s. 148

*růstem ekonomické nejistoty a zhoršováním ekonomických podmínek mladých rodin.*⁴²

Nad důvody proč manželství uzavírat velkou měrou převládají důvody proč do manželství nevstupovat. *„Ekonomické a praktické důvody (studium, bytové potíže) vedou četné mladé páry k odkladu vstupu do manželství a k životu v nesezdaném soužití, ...“*⁴³

Takto viděl manželství v 60.tých letech M. Marušiak: *„Manželství a rodinné vztahy patří k nejtrvalejším lidským vztahům; tvoří podstatnou součást životního prostředí lidí.“*⁴⁴

2.7láska a sex

Láska a sex se často spojovala právě s manželstvím. Do manželství se vstupovalo a vstupuje z důvodu lásky ke druhé osobě. Láska je stále hnacím motorem pro manželství a mnohá by ani nikdy nevznikla, kdyby právě láska nebyla přítomna.

Tradiční rodina legitimizovala sex a sexuální aktivity mimo manželskou ložnici byly nepřijatelné. Sex byl chápán jako čistě soukromou a nanejvýš intimní záležitostí, která se v manželské rodině odehrávala. Mnohé páry prožili svůj první sex až po sňatku a i tak se o něm na veřejnosti nemluvilo, sex byl tabu. Mnoho staletí byl sex spojován pouze s plozením dětí, což mnohé ženy i muže odrazovalo od samotného aktu a energii vkládali do jiných aktivit. *„Nezvládnutelný přebytek sexuální energie se přitom vypovídal do kulturně potlačovaných a sociálně degradovaných oblastí pornografie, prostituce a nezákonných, tedy nemanželských intimních vztahů.“*⁴⁵ I církev měla značný vliv na omezování sexuálních tužeb, hříšné myšlenky se sexuálním podtextem vdaných ale i zatím neprovdaných žen byly nanejvýš nevhodné a striktně zakazované.

Nyní je společnost oproštěna od těchto těžkostí, sex se stala věc veřejná, o které se otevřeně mluví i před dětmi. Manželství se neuzavírají, aby mladí lidé mohli začít

⁴² CHALOUPOKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P. *Sociologická studie, Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004, s. 11

⁴³ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*, Praha: Portál, 2001, s. 148

⁴⁴ MARUŠIAK, M., *Rodina a manželství*, Praha: Svobodné slovo, 1964, s. 9

⁴⁵ BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. Mladá fronta, 2004, s. 257

sexuálně žít. Velké úlevy v oblasti sexu nastaly s vynálezem antikoncepce. Pohlavní styk se přestal slučovat s narozením dítěte. Tím se sex stal mnohem příjemnější, otevřenější a často bezprostřední. V návaznosti na to se začalo rodit více dětí mimo manželství a roste počet dětí žijících jen s jedním biologickým rodičem.

3 Krize rodinného života

Jak se postupem času mění celá společnost a způsob žití v ní, mění se i tak stálá instituce rodiny. Rodina poznamenaná nepřehledným množstvím změn v celém lidském bytí, je nyní značně rozladěná a ztrácí svůj význam. Potřeba žít v rodině na základě uzavřeného manželství výrazně klesla. Počet nesezdaných soužití oproti tomu rapidně roste. Tím rodina jako taková ztrácí mnohé, stává se nestabilní a upadá zájem o ni.

Ovšem je jen na člověku, zda se rodina úplně rozpadne či ne. Rodina se v různých proměněných stavech vypořádala již s velkými změnami, které v historii nastaly. Proč by teda nyní měla být jako instituce rozpuštěna a snad nahrazena něčím jiným novým? Ve srovnání s historií rodiny, je jasné že tato instituce v se v jakési krizi nachází, ale zda v důsledku toho dojde k úplnému rozložení společnosti můžeme jen hádat.

3.1 příčiny krize

Spousta příčin vedoucích ke krizi rodiny vyplývá z mnoha historických událostí, které měly vliv na celou společnost a značně ovlivnily stávající život. Velké změny samozřejmě nastaly v důsledku 1. a 2. Světové války.

O Evropských rodinách Sullerotová píše: „*Evropské rodiny sice na konci těch hrozných čtyřicátých let, kdy došly k přesvědčení, že okolní svět je jen rozruch a běs, vypadají semknuté a uzavřeně, přesto však poskytují velice rozmanitý obraz. Jednak se v jednotlivých zemích liší civilní rodinné právo týkající se sňatku, rozvodu, vzájemného postavení manželů, pravidel filiace, pravomocí a povinností rodičů, pravidel vlastnictví a předávání majetku, potratu, antikoncepce a její propagace atd., jednak ani v rámci jednotlivých zemí nevypadají rodiny ze socio-demografického hlediska stejně.*“⁴⁶

Další příčiny se rozvíjely s celou společností. Změna hodnot, individualismus a nárůst konzumní společnosti také rodinu velice ovlivnili. Změny, které nastaly, postupně tuto instituci dovedly ke krizi a dále vedou. Z pohledu některých vědců

⁴⁶ SULLEROTOVÁ, E., *Krize rodiny*, Praha: Karolinum, 1998, s. 12-13

rodina v krizi není a nikdy nebude, pouze se proměňuje v návaznosti na současnou situaci ve společnosti.

3.2 možné důsledky krize

Pokud uznáme, že se rodiny do jisté krize dostala pod vlivem celospolečenských změn, můžeme vyvodit důsledky, které nastaly a další, které nastat mohou. Když rodinná instituce ztrácí na své hodnotě i kvalitě, odráží se tento stav na všech členech rodiny, zejména pak na dětech. A to buď tak, že dále pak pokračují v této nestabilitě ve svých vlastních rodinách nebo rodinu ani zakládat nechtějí. Jeden z nejzávažnějších důsledků je jistě rozhodnutí děti nemít (tuto skutečnost rozebereme v další kapitole).

Pevná stabilita rodiny v dnešní době převládá už jen snad u rodin silně věřících, kde víra prostupuje celým jejich životem hned od narození. Zde je rodinný život po generace téměř neměnný a rodina byla, je a bude vždy na prvním místě.

Dalším důsledkem je i míra rozvodovosti, která dosahuje vysokých hodnot. Manželství ztrácí svou dlouholetou hodnotu a silně upadá. V návaznosti na to vzniklo několik teorií manželství, které typické manželské soužití ruší a nahrazuje je jinou novou formou soužití. *„Nejnámější a zároveň nejpoblíbenější byla nepochybně teorie amerického liberála Bena Lindseye. Lindsey na základě své třicetileté soudní praxe dospěl k závěru, že se současná rodina rozložila a že je třeba hledat novou formu manželských vztahů, v nichž by se cítil moderní člověk šťastnější. Vycházejí z faktu, že monogamní manželství existuje jen na papíře, že vzájemná věrnost se nedodrží, dospěl k názoru, že je třeba legalizovat novou formu manželství a to tzv. komorní manželství. Podle tohoto návrhu by muž a žena po určité době žili spolu, a když by si dobře rozuměli a měli děti, stalo by se jejich soužití legitimním monogamním svazkem.“*⁴⁷

Jiné, nové typy soužití by mohly důsledky krize do jisté míry zmírnit nebo by mohl dokonce nastat stav, kdy rodina nebude již vnímána jako ohrožená a znovu získá svou stabilitu, byť v pozměněné podobě.

⁴⁷ MARUŠIAK, M., *Rodina a manželství*, Praha: Svobodné slovo, 1964, s. 17

3.3fenomén singles

Pod pojmem **singles** najdeme ve slovníku překlady jako je jednoduchý, prostý, jednotlivý a také svobodný.⁴⁸ Příznačné české označení pro osoby žijící trvale sami prozatím nemáme.

Vezmeme-li tu skutečnost z historického hlediska, tak život jednotlivce vzhledem k přežití celé populace byl nedůležitý.⁴⁹ Dnes je tomu téměř naopak, dnešní rozvinutá společnost naopak chce působit na každého zvlášť a povznést jeho kvality, jedinečnost a potřebu pro celou společnost.

Tento stav, kdy jedinec žije trvale bez partnera, není nijak nový. Jen se tato situace více rozšířila. Spousta jednotlivců se dobrovolně rozhodne žít v domácnosti trvale sám. Buď je to na základě nějaké dřívější špatné zkušenosti s partnerem, která člověka natolik ovlivnila, že zvolí tento způsob žití. Nebo je to z důvodu, kdy člověk vyrůstal v neúplné rodině a po vzoru rodiče také zvolí jednočlennou domácnost. *„Když dospějí a odejdou z domu děti z neúplné rodiny, vzniká domácnost jednotlivce. Je to jeden z důvodů, proč je u nás právě tento typ domácností nejrychleji rostoucí kategorií.“*⁵⁰

3.3.1 jednatel bezdětný

Bezdětnost je chápána demografy, ekonomy a sociology jako samostatný vědecký problém především v období reflexe sociodemografických změn, které se odehrávají v Evropě (ale i v dalších zemích soudobé proamerické civilizaci) s menším či větším zpožděním již od 60. let 20. století.⁵¹

Muži, kteří vyrůstali v neúplné rodině, kdy výchovně na ně působila většinou jen jejich matka, jsou do jisté míry předurčení k tomu, aby v dospělosti zakládali jednočlennou domácnost. A právě maximální vliv jen jednoho ženského modelu, často velmi komplikuje těmto mužům si najít vhodnou životní partnerku a založit s ní rodinu. Z takového muže se pak stává „maminčin mazánek“, který snad ani žádnou jinou ženu nemůže najít, protože mamince se žádná nevyrovná, ta je prostě nejlepší.

⁴⁸ KOLEKTIV AUTORŮ, *Anglicko-Český a Česko-Anglický slovník*, Nakladatelství Olomouc, 1997, s. 415

⁴⁹ PAVLÍK, Z., Role žen v populačním vývoji In TOMES, J., *Ženy ve spektru civilizací*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 29

⁵⁰ MOŽNÝ, I., *Česká společnost*, Praha: Portál, 2002, s. 46

⁵¹ HAŠKOVÁ, H. (ed.), *Sociologické studie, Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 15

Ženy, které nemají děti a žijí sami, k tomuto stavu vede něco jiného. Může to být z důvodu již zmíněné dřívější špatné zkušenosti s muži, kdy si už pak žena nedokáže najít nebo prostě nechce dalšího muže, se kterým by měla děti. Často v návaznosti na to potlačují své mateřské pudry a ubírají se směrem ke kariéře nebo svůj volný čas tráví s dětmi svých přátel nebo příbuzných.

3.3.2jednotlivec s dítětem

Mužů, kteří mají ve své péči dítě z dřívějšího manželství nebo vztahu, je jen minimum. Tato skutečnost je všude ve světě podobná. Děti se svěřují do péče otce jen z důvodu, pokud matka není schopna ze závažných důvodů o dítě pečovat. Častokrát je tak nebezpečně dítě svěřeno matce, i když dítě má lepší vztah a větší citovou závislost právě na otci.

Proto v naší společnosti najdeme drtivou převahu žen samostatně žijících s dítětem (dětmi), pokud si ovšem v brzké době nenajdou nového partnera, se kterým budou žít v jedné domácnosti a společně pečovat o její potomstvo.

3.3.3osamělé matky

Ženy, které sami pečují o své děti bez přispění otce dětí, to nemají ve společnosti vůbec jednoduché. Často jsou ve středu zájmu, někteří je pořád jen litují a jiní je zas odsuzují, že nebyly schopny udržet si partnera a kvůli ní děti vyrůstají bez otce. Svobodné matky často bývají terčem odporu proti sociálnímu státu.⁵²

Velkým problémem je i samozřejmě ekonomické zatížení. Matka musí být schopna sama uživit své děti a poskytnout jim dobré materiální, tak i sociální zázemí pro optimální rozvoj a výchovu. To je ale v dnešní ekonomické situaci nanejvýš obtížné. Zaměstnavatelé neradi zaměstnají ženu, která může kdykoli zůstat doma s nemocným dítětem nebo potřebuje přizpůsobit pracovní dobu tak, aby nechodila pozdě domů z práce nebo aby nepracovala v třísměnném provozu. Pokud jsou tyto ženy jen vyučeny v nějakém oboru a nemají alespoň středoškolské vzdělání s maturitou, jejich snaha se uplatnit na trhu práce a tím zabezpečit děti je mizivá. Takové ženy si v návaznosti na to začnou intenzivně hledat nového partnera, aby jim z této svízelné situace pomohl.

⁵² GOODY, J., *Proměny rodiny v evropské historii*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 190

Dle výzkumných závěrů ženy rozvedené a pečující o děti volí nejčastěji z pěti takovýchto strategií: návrat do původní rodiny a pomoc rodičů; podporu sociálního systému; časové rozšíření placené práce; zvýšení kvalifikace a pracovní pozice; a vstup do nového partnerství.⁵³

3.3.4 děti žijící trvale s jedním rodičem

Tyto děti jsou samozřejmě sociálně znevýhodněny. Jestliže děti nemají správné vzorce chování od muže nebo od ženy jsou tímto velice znevýhodněny. Role matky i role otce jsou pro dobrou socializaci nezbytné a nelze je ničím nahradit. Nejvíce jsou ohroženy děti, které žijí s rodičem opačného pohlaví. U chlapců se pak může stát, že se budou chovat „zženštile“, příliš budou dbát na svůj vzhled a nebudou v budoucnu schopny zastávat role muže a zejména otce. Dívky vyrůstající jen s otcem si také hůře hledají partnera a mohou se těžko sžívat s rolí matky a partnerky.

3.4 změny ve společnosti a rodině

Česká republika, stejně tak jako jinde ve světě, patří k zemím, kde se velice rozvinula konzumní společnost a s tím související způsob života. Žijeme rychle, zběsile a na děti nemáme čas. Na prvním místě je kariéra, zábava a užívání si čehokoli. Založení rodiny má brzdicí efekt v našem životě, a proto se jí mladí lidé často a dobrovolně vzdávají. Týká se to mužů, tak i žen. Ivo Možný se k těmto změnám vyjadřuje takto: „*Za společenské změny, které otevřely ženám bránu na cestě ze soukromého světa rodiny do veřejného světa širší společnosti, platí naše civilizace častějším úpadkem rodin, života a celkovým poklesem porodnosti pod míru prosté reprodukce.*“⁵⁴

3.4.1 nesezdaná soužití

Tento typ soužití je v dnešní době velmi častý, jak u nás, tak i jinde ve světě. Spousta lidí spolu žijí tzv. na hromádce a oproti tradiční společnosti to dnes téměř

⁵³ http://dlib.lib.cas.cz/view/subjects/Czech_Sociological_Review/2009.html Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR, RADKA DUDOVA, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha

⁵⁴ MOŽNÝ, I., *Česká společnost*, Praha: Portál, 2002, s. 22

nikomu nepřijde divné, nevhodné či nemravné. Je velké množství párů, kterým to tak vyhovuje nejen kvůli ekonomickým důvodům, ale i třeba z prostého přesvědčení, že vstupovat do svazku manželského je zbytečné.

Nesezdaná soužití se stala v české společnosti běžně uznávanou normou partnerského svazku a v případě předmanželských nesezdaných soužití lze hovořit dokonce o tom, že se stala novou všeobecně rozšířenou a zkladní normou spojenou s uzavíráním manželství a se zakládáním rodiny.⁵⁵

„I v případě dlouhodobých (bezdětných) nesezdaných soužití je česká společnost ve svých postojích značně liberální a i v tom případě postoje k nim ovlivňuje jen věk a náboženská víra.“⁵⁶

3.4.2 kariéra místo rodiny

„Životní kariéra jednotlivce se stala nejdůležitější hodnotovou orientací a rodina ztratila svůj dosud prioritní význam.“⁵⁷

Orientace dnešních mladých lidí na vlastní kariéru je značná. Je to dáno změnou hodnot a také nátlakem konzumní společnosti na jedince. Peníze a vydělávání na živobytí se staví před hodnotu rodiny, příbuzných a i přátel.

Současná doba a její ekonomika jako celek, tak její další systémy, v našem případě zejména pracovní systém, samy od sebe rodinu zohledňovat (nebo podporovat) nebudou.⁵⁸ Lidé se záměrně vyhýbají pevnému sevření v kruhu rodinném a chtějí volnost, ale často si neuvědomují, že se nechávají spoutat právě tou vysněnou kariérou, která je kolikrát omezuje více než rodina.

Na zaměstnané ženy s vyšším postavením, které jsou prozatím bezdětné se často společnost dívá jako na ambiciózní kariéristky.⁵⁹ Na jednu stranu společnost schvaluje odkládání rodiny na pozdější dobu, ale na druhou stranu bezdětná žena je vnímána dost negativně pokud volí dobrou pracovní pozici místo dětí.

⁵⁵ HAMPLOVÁ, D., PIKÁLKOVÁ, S., Manželství, nesezdaná soužití partnerský vztah In MANSFELDOVÁ, Z., TUČEK, M. *Současná česká společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 128-129

⁵⁶ HAMPLOVÁ, D., PIKÁLKOVÁ, S., Manželství, nesezdaná soužití partnerský vztah In MANSFELDOVÁ, Z., TUČEK, M. *Současná česká společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 131

⁵⁷ RYCHTAŘÍKOVÁ, J., Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě In MANSFELDOVÁ, Z., TUČEK, M. *Současná česká společnost*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 107

⁵⁸ ČERMÁKOVÁ, M. et al. *Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 7

⁵⁹ HAŠKOVÁ, H. et al. *Sociologické studie, Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 132

3.4.3 zaměstnaná žena a rodina

V dobách tradičních téměř nemyslitelná věc, aby žena (manželka, matka) se mimo výchovou dětí, péčí o rodinu a domácnost zabývala něčím jiným mimo domov, ba dokonce měla nějaký příjem. Změny počaly rozvojem nejrůznějších technologií, které ženám postupně ulehčovaly veškeré domácí práce. „*Péče o domácnost, kde se už dávno nejenom nepečou chleba či nedere peří, ale namnoze ani nevaří, vyžaduje díky mnoha vynálezům jen zlomek původní námahy.*“⁶⁰ Dále mělo vliv na odchod žen za prací měnící se ekonomická situace, měnící se myšlení celé společnosti a i samotných žen.

V dnešní době je většina žen-matek ekonomicky aktivních a nemalou měrou přispívá do rodinného rozpočtu. Ale právě z rodinných důvodů volí ženy taková zaměstnání, která jsou pro ně časově dostupná (v blízkosti jejich bydliště), a to mnohdy i za cenu přijetí méně kvalifikované a finančně méně ohodnocené práce.⁶¹

V sociologické studii se A. Křížková zmiňuje o propojenosti mezi prací ženy a domácností takto: „*Odpovědnost za domácnost a pracovní uplatnění je pro současnou českou ženu realitou, která se nemůže a ani nehodlá vzdát. Výsledkem jejího dvojího uplatnění je snaha harmonizovat práci a rodinu tak, aby zvládala oboje. Navzdory stereotypnímu myšlení společnosti o nedosažitelnosti harmonie mezi rodinou prací v životě ženy, je tento proces v životě českých žen nutností, který samotné ženy s rodinou považují za přirozený.*“⁶²

3.4.4 plodnost a porodnost

Co se týká plodnosti a porodnosti, ta se liší v různých částech světa. Plodnost u žen i u mužů je dána dvěma různými komponenty: biologickými a sociálními.⁶³ Z biologického hlediska je jasné, že lidé neplodní vlastní děti mít nemohou, i když by sebe víc chtěli. Pokud je jedinec plodný, tudíž děti vlastní může mít, je pouze na jeho rozhodnutí, zda je opravdu bude mít a kdy. Ženy jsou v tomto směru do jisté míry limitovány jejich biologickými procesy v jejich těle. „*Demografové plodné období ženy ve svých statistikách konvenčně vyjadřují jako období věku od 15 do 49*

⁶⁰ MOŽNÝ, I., *Česká společnost*, Praha: Portál, 2002, s. 22

⁶¹ ČERMÁKOVÁ, M. et al. *Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 69

⁶² KRÍŽKOVÁ, A., Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí In MANSFELDOVÁ, Z., TUČEK, M. *Současná česká společnost*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 157

⁶³ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 28

*let. Reálně se ale děti rodí ženám především mezi osmnáctým a čtyřicátým rokem věku, (...).*⁶⁴

3.4.5 genderové stereotypy

Genderové stereotypy jsou dílčí součástí postmoderní doby, moderní doby, ale i doby tradiční. Oproti době moderní a postmoderní se v tradičních společnostech tento pojem nepoužíval, ba dokonce neexistoval. Ženy byly pod absolutní nadvládou mužů a běda ženě, která by se chtěla vzepřít a nadčasově se domáhat svých lidských práv. Příliš se toho nezměnilo ani v období světových válek, kdy ve vzájemné semknutosti se nikdo o rovnoprávnost obou pohlaví ani o pocit nezávislosti nestará, ostatně také proto, že nikdo nemůže večer ven kvůli zákazu vycházení.⁶⁵

Změny začaly s ústupem absolutní závislosti žen na mužích po stránce ekonomické, tak i sociální. Toto odpoutání mělo za následek vznik feminizmu. Žena začala fungovat jako samostatná bytost se svými právy domáhajíc se satisfakce za veškeré příkoří z dob minulých. Stereotypní myšlení se promítlo do všech oblastí lidského života, nevyjímaje rodinu a práci. *„Na úrovni společnosti jsou ženské rodinné role postaveny do konfliktu s rolemi pracovními, a to i přes to, že v sociální realitě je současná česká rodina založena na pracovním uplatnění a finančním přínosu obou partnerů a žena má zároveň hlavní odpovědnost za domácnost.*⁶⁶

Doba postmoderní je tímto stereotypem zasažena již mnohem méně. Doba kdy hospodářská moc společnosti se už neopírá o organizovanou sílu fyzicky namáhavé práce, pro kterou mají lepší tělesné předpoklady muži; se opírá stále více o výkon v povoláních, kde rozhoduje schopnost jednat s lidmi a intelektuální zdatnost, tedy charakteristiky, jimiž jsou muži a ženy vybaveni stejně.⁶⁷

⁶⁴ RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 29

⁶⁵ SULLEROTOVÁ, E., *Krize rodiny*, Praha: Karolinum, 1998, s. 8-9

⁶⁶ KRÍŽOVÁ, A., Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí In MANSFELDOVÁ, Z., TUČEK, M., *Současná česká společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 157

⁶⁷ MOŽNÝ, I., *Česká společnost*, Praha: Portál, 2002, s. 21

4 Rodina v budoucnosti

Během několika málo let můžeme předpokládat, že se toho příliš v naší společnosti nezmění, i rodina bude v podobném rozpoložení jako nyní. Z těžkostí už ale lze vyslovit, co nás čeká třeba za 50 nebo 100 let. V pojetí celého lidstva v jeho historickém kontextu je tato doba téměř zanedbatelná. Jinak se to už vnímá z hlediska jedné lidské bytosti. Vyhlídky během následujících 50-ti let jsou mlhavé a těžko se dá určit do jakého stádia naše společenství a rodina dospěje. Dá se polemizovat, zda rodinná instituce během následujících 100 let úplně nezanikne. Dovolí si člověk zrušit mnohostaletou instituci, která vždy zajišťovala podporu a úctu svých členů. Z největší pravděpodobností se toto nestane, rodinná instituce bude nanejvýš opět pozměněná a to v důsledku existenčních změn ve společnosti, rozdílné ekonomické situaci a celkové technologické proměny. Člověk je tvor přizpůsobivý a dokáže na jednotlivé změny včas a efektivně reagovat a odpovídat.

Existence rodiny a její úspěšnost bude záviset na možnostech každého jedince do, jaké míry bude schopen akceptovat dané změny a přizpůsobovat se jim, ale ne na úkor rodinného soužití. *„Úspěšná rodina dává totiž egu šanci v kolonizaci budoucnosti překročit hranici osobního osudu. Pro muže i pro ženy tu platí: má dobrodružná výprava za úspěchem může mít pokračování v úspěchu mých dětí. Nebude-li, je to jen efemérní příběh“.*⁶⁸

⁶⁸ MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*, Praha: Slon, 2002, s. 218

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo analyzovat instituci rodiny s důrazem na postmoderní situaci a společnost. Metodu zkoumání jsem zvolila syntézu a analýzu informačních zdrojů. Velká část práce je věnována změnám a proměnám v rodině v současné době. Dále jsem se zaměřila na zkoumání vlivů a příčin daných změn ve společnosti. Na závěr jsem uvedla nástin do budoucnosti.

Nejprve jsem se ve své práci zabývala společností, kterou jsem popisovala jednotlivě v souladu s rozčleněním v sociologii na společnost tradiční, moderní a postmoderní. Zaměřila jsem se na jednotlivé charakteristiky dané společnosti, soudobou společnost jsem porovnávala s myšlenkami několika autorů, které se vesměs shodovaly.

Další kapitola zaměřenou na rodinu jsem také rozčlenila na tradiční pojmání, moderní a postmoderní vnímání rodiny. Rodina je zde chápána jako závisle proměnná a to právě na změnách ve společnosti.

Z mé práce vyplývá, že rodinné zřízení prošlo mnohými změnami, které se trvale na chápání rodiny podepsaly. Změny v postavení rodiny ve společnosti jsou nejvíce markantní nyní v době, ve které žijeme. I když Česká republika toho právě není příhodným příkladem, v Západní Evropě je plně postmoderní rodina rozvinuta. Tudíž můžeme předpokládat, že se tento stav společnosti a rodiny v plné síle v brzké době dostane i k nám.

Třetí kapitolu jsem věnovala kritickému stavu současné rodiny. V důsledku rozvolnění vazeb mezi členy rodiny lze hovořit o jisté krizi rodinného života. Roste počet osamělých jedinců ať už s dítětem nebo bez něj. Trend zakládat „jednočlennou rodinu“ vstupuje již i k nám do Východní Evropy. Domácnosti s jedním členem rodiny získává v sociální sféře na síle. Právě probíhající sčítání lidu, bytů a domů nám jistě ukáže zajímavé výsledky.

Co se týká rodiny v budoucnosti, nemůžeme s určitostí vyslovit, co se bude dít. Vliv nejen Západní Evropy, ale i celého světa se postupně podepíše i na české společnosti a rodině. Můžeme doufat, že se rodina úplně nerozpadne, ale že se jen promění celkové její pojetí a zůstane zachovaná.

Náměty zaměřené na rodinu jsou pro mne velice zajímavé. V této oblasti existuje nepřehledné množství informací a materiálů, což dosvědčuje popularitu

tohoto vděčného tématu. Při studiu materiálů jsem se dozvěděla spoustu nových informací, nejzajímavější pro mě bylo procházet různé sociologické studie a výzkumy. Dospěla jsem k pochopení pojmání postmodernity a postmoderní rodiny, i když o této problematice není ještě příliš sepsaných dokumentů. Postmoderní společnost se u nás teprve rozvíjí a v návaznosti na to bude dostatek odborné literatury.

Použitá literatura a prameny:

BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*. 1. Vyd. Praha: Mladá fronta, 2004, 290 s. ISBN 80-2041-195-X.

BOUDON, R., BESNARD, P., CHERKAOUI, M., LÉCUYER, B. *Sociologický slovník*, 1. české vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2004, 253 s. ISBN 80-2440-735-3.

ČERMÁKOVÁ, M. et al. *Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice*, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, 115 s. ISBN 80-7330-026-5.

DOBSON, J., *Rodičovství chce odvahu*, Praha: Návrat domů, 1995, 190 s. ISBN 80-8549-545-7.

GEIST, B. *Sociologický slovník*, Praha: Victoria publishing, a.s., 1992, 647 s. ISBN 8-08560-528-7.

GIDDENS, A., *Důsledky modernity*. Vyd. 3. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, 158 s. ISBN 978-80-7419-035-3.

GOODY, J., *Proměny rodiny v evropské historii*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, 229 s. ISBN 80-7106-396-7.

HAMPLOVÁ, D., PIKÁLKOVÁ, S., Manželství, nesezdaná soužití partnerský vztah
In MANSFELDOVÁ, Z., TUČEK, M. *Současná česká společnost*. 1. Vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, 381 s. ISBN 80-7330-009-5.

HARRINGTON, A. A KOL *Moderní sociální teorie*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2006, 495 s. ISBN 80-7367-093-3.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HAŠKOVÁ, H. et al. *Sociologické studie, Fenomén bezdětnosti v sociologické a demografické perspektivě*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, 153 s. ISBN 80-7330-092-3.

CHALOUPKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P. *Sociologická studie, Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. 1. Vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004, 60 s. ISBN 80-7330-062-1.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2009, 231 s. ISBN 978-80-7367-644-5.

KELLER, J., *Dějiny klasické sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 529 s. ISBN 978-80-86429-52-6.

KŘÍŽKOVÁ, A., *Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí* In MANSFELDOVÁ, Z., TUČEK, M. *Současná česká společnost*. 1. Vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, 381 s. ISBN 80-7330-009-5.

MARUŠIAK, M., *Rodina a manželství*. 1. Vyd. Praha: Svobodné slovo, 1964, 212 s.

MOŽNÝ, I., *Česká společnost*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2002, 207 s. ISBN 80-717-8624-1.

MOŽNÝ, I., *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2008, 323 s. ISBN 9788086429878.

MOŽNÝ, I., *Sociologie rodiny*. 2. Vyd. Praha: Slon, 2002, 250 s. ISBN 80-8642-905-9.

MUCHA, I., *Sociologie - základní texty*. Praha: Vydavatelství 999, 2004, 302 s. ISBN 80-86391-13-2.

PAVLÍK, Z., Role žen v populačním vývoji In TOMEŠ, J., *Ženy ve spektru civilizací*. 1. Vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 70 s. ISBN 9788074190094.

PETRUSEK, M., *Zygmund bauman: humanitní vědec v postmoderním světě*. Moraviapress, a.s., 2006, 170 s.

POTŮČEK, M., *Česká společnost na konci tisíciletí. 1.* 1. Vyd. Praha: Karolinum, 1999, 339 s. ISBN 80-7184-825-5.

RABUŠIC, L., *Kde ty všechny děti jsou?* 1.Vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 265 s. ISBN 80-8642-901-6.

SINGLY, F. de, *Sociologie současné rodiny*. 1. Vyd. Praha: Portál, 1999, 127 s. ISBN 80-7178-249-1.

STACEY, J., Brave New Families In THOMPSON, K. *Klíčové citace v sociologii*, Brno: Barrister a Principal, 2001, 267 s. ISBN 80-8594-768-4.

SULLEROTOVÁ, E., *Krize rodiny*. 1. Vyd. Praha: Karolinum, 1998, 61 s. ISBN 80-7184-647-3.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Anglicko-Český a Česko-Anglický slovník*. 4. Rozšířené vydání Nakladatelství Olomouc, 1997, ISBN 80-7182-042-3.

DUDOVÁ, R., *Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha Přístup
z:http://dlib.lib.cas.cz/view/subjects/Czech_Sociological_Review/2009.html

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Alena Králová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Tomáš Kadlec
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Postmodrnita a rodina
Název v angličtině:	Postmodern and family
Anotace práce:	Ve své práci se věnuji popisu struktury společnosti s ohledem na historické proměny a v závislosti na to měnící se instituci rodiny. Práce je teoreticky zaměřená na základě syntézy a analýzy dostupných informačních zdrojů.
Klíčová slova:	Společnost, rodina, děti, rodiče, individualismus, fenomén singles, gender, bezdětnost, historie, současnost
Anotace v angličtině:	In my thesis I describe the structure of society with regard to historical change and, depending on changing the institution of the family. The work is theoretically based on the synthesis and analysis of available information sources.
Klíčová slova v angličtině:	Society, family, children, parents, individualism, single phenomenon, gender, childlessness, history, present

Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	32 s. (61 196 znaků)
Jazyk práce:	český